

TÓM TẮT VĂN BẢN TỰ SỰ

LUYỆN TẬP TÓM TẮT VĂN BẢN TỰ SỰ

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Nắm được mục đích và cách thức tóm tắt một văn bản tự sự.
- Luyện tập kĩ năng tóm tắt văn bản tự sự.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Tóm tắt là một kĩ năng rất cần thiết trong cuộc sống, học tập và nghiên cứu. Khi ra đường, ta chứng kiến một sự việc nào đó, về nhà kể tóm tắt lại cho gia đình nghe. Xem một cuốn sách, một bộ phim hay mới chiếu,... ta có thể tóm tắt lại cho người chưa đọc, chưa xem được biết. Viết một bài giới thiệu về cuốn sách mới ra ta phải tóm tắt câu chuyện hoặc những nội dung, tư tưởng chính của cuốn sách đó cho người đọc nắm được, trước khi phân tích các giá trị của nó. Khi đọc tác phẩm văn học, muốn nhớ được lâu, người đọc thường phải ghi chép lại bằng cách tóm tắt nội dung tác phẩm đó,...

Tóm tắt tức là rút lại một cách ngắn gọn (thậm chí hết sức ngắn gọn) những nội dung, tư tưởng, những hành động chính của một câu chuyện, một cuốn sách, một sự việc,...

2. Theo lô-gíc thông thường, thì phải giải quyết câu hỏi : Thế nào là văn bản tự sự ? Sau đó mới nêu cách thức tóm tắt văn bản tự sự. Tuy nhiên với HS lớp 8, chúng tôi thấy chưa cần đi sâu nhiều vào lí thuyết, lí luận văn học, nên SGK không nêu vấn đề trên. Với 2 tiết, sách chỉ nêu một số điểm đơn giản nhưng rất cơ bản sau :

- Thế nào là tóm tắt văn bản tự sự.
- Cách thức tóm tắt văn bản tự sự.
- Luyện tập tóm tắt văn bản tự sự.

Đối với GV, chúng tôi xin nêu một vài điểm liên quan đến bài học này. Văn bản tự sự thường là những văn bản có cốt truyện với các nhân vật, chi tiết và sự kiện tiêu biểu. Khi viết nhà văn thêm vào rất nhiều các yếu tố chi tiết phụ khác để làm cho truyện thêm sinh động, hấp dẫn và có hồn. Do những yêu cầu và mục

đích khác nhau, khi tóm tắt văn bản tự sự, người ta thường tước bỏ đi những chi tiết, nhân vật và các yếu tố phụ không quan trọng, chỉ để lại những sự việc và nhân vật chính yếu của tác phẩm.

Trong thực tế có những văn bản tự sự dường như không có cốt truyện (phi cốt truyện) như những truyện ngắn trữ tình của Thạch Lam, Thanh Tịnh, Hồ Dzếnh,... vào những năm 1930 – 1945. Với những tác phẩm như thế thường rất khó tóm tắt hoặc bản tóm tắt sẽ rất đơn giản. Những văn bản tự sự có cốt truyện hay, độc đáo, đọc bản tóm tắt ta đã thấy hấp dẫn. Ngược lại những truyện ngắn trữ tình, sự hấp dẫn lại nằm ở những yếu tố rất khó tóm tắt.

3. Dung lượng (độ dài và sự phức tạp trong cốt truyện) của các văn bản tự sự rất khác nhau. Có văn bản chỉ khoảng nửa trang giấy (truyện ngắn mi-ni, truyện cười, truyện ngụ ngôn,...) với một vài nhân vật, vài ba sự việc (cốt truyện đơn tuyến),... nhưng lại có những văn bản tới mấy nghìn trang giấy (những bộ tiểu thuyết trường thiên như *Tây du kí* của Ngô Thừa Ân, *Tam quốc chí* của La Quán Trung, *Thủy hử* của Thi Nại Am, *Chiến tranh và hoà bình* của Tôn-xtôi, *Những người khốn khổ* của Vích-to Huy-gô,...) với hàng trăm nhân vật, hàng loạt sự việc (cốt truyện đa tuyến). Đương nhiên, có những văn bản có dung lượng vừa phải, thường gọi là truyện vừa (Trung Quốc gọi là trung thiên tiểu thuyết, ví dụ *AQ chính truyện* của Lỗ Tấn).

Cũng là tóm tắt những văn bản trên, nhưng do mục đích và yêu cầu khác nhau nên người ta có thể tóm tắt bằng nhiều cách khác nhau và với độ dài khác nhau. Trong phạm vi bài học này, chúng tôi chỉ giúp HS bước đầu biết cách thức tóm tắt văn bản tự sự với những yêu cầu đơn giản, thông thường. Những vấn đề phức tạp hơn như : độ ngắn dài của văn bản tóm tắt, tóm tắt phục vụ những mục đích đặc biệt và tóm tắt các văn bản có những nội dung, tính chất khác nhau sẽ được học tiếp tục ở lớp 9 và cấp THPT.

4. Chất lượng của một bản tóm tắt tác phẩm tự sự thường thể hiện ở các tiêu chuẩn sau :

– Đáp ứng đúng mục đích và yêu cầu cần tóm tắt.

– Bảo đảm tính khách quan : trung thành với văn bản được tóm tắt, không thêm bớt vào các chi tiết, sự việc không có trong tác phẩm, không chen vào bản tóm tắt các ý kiến bình luận, khen chê của cá nhân người tóm tắt,...

– Bảo đảm tính hoàn chỉnh : dù ở các mức độ khác nhau, nhưng bản tóm tắt phải giúp người đọc hình dung được toàn bộ câu chuyện (mở đầu, phát triển, kết thúc).

– Bảo đảm tính cân đối : số dòng tóm tắt dành cho các sự việc chính, nhân vật chính, các chi tiết tiêu biểu và các chương, mục, phần,... một cách phù hợp.

5. Phân bố thời gian.

Bài này bao gồm 2 tiết với hai nội dung lớn :

– Giới thiệu với HS cách tóm tắt một văn bản tự sự.

– Luyện tập cách tóm tắt văn bản tự sự.

Tuy phân bố trong SGK mỗi nội dung 1 tiết, nhưng GV có thể tùy vào tình hình cụ thể của lớp mình dạy để thực hiện hai nội dung này một cách linh hoạt, miễn là chuyển tải được các yêu cầu cơ bản về 2 nội dung trên.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Tóm tắt văn bản tự sự

Hoạt động 1. Giới thiệu bài.

GV có thể vào bài bằng nhiều cách khác nhau, tuy vậy nên nêu được tầm quan trọng và ý nghĩa của việc tóm tắt văn bản tự sự.

Hoạt động 2. Hướng dẫn HS đọc và tìm hiểu thế nào là tóm tắt văn bản tự sự. Nếu viết theo cách cũ, chỉ cần nêu khái niệm tóm tắt văn bản tự sự bằng một vài câu ngắn gọn. Chẳng hạn : tóm tắt là *ghi lại một cách trung thành, chính xác những nội dung chính của một văn bản tự sự nào đó để người chưa đọc nắm được văn bản tự sự ấy*. Theo tinh thần mới, chúng tôi không cung cấp ngay kết luận này cho HS mà trước hết đưa các em vào một tình huống để HS hiểu được ý nghĩa của việc tóm tắt trước, sau đó mới tự suy nghĩ, trao đổi để rút ra kết luận. Tuy nhiên cũng cần có những định hướng để kích thích suy nghĩ của HS bằng cách nêu lên các kết luận khác nhau theo kiểu trắc nghiệm. GV cho HS đọc tình huống, sau đó yêu cầu các nhóm hoặc 2 HS ngồi cùng bàn trao đổi các kết luận để lựa chọn một kết luận đúng nhất. Để tránh việc lựa chọn một cách ngẫu nhiên, thiếu suy nghĩ, GV yêu cầu các nhóm phân tích và trả lời câu hỏi tại sao lại chọn kết luận này và các kết luận còn lại không đúng vì sao.

Hoạt động 3. Hướng dẫn HS đọc và tìm hiểu yêu cầu của việc tóm tắt thông qua một văn bản tự sự cụ thể đã học ở *Ngữ văn 6*, tập một : truyện *Sơn Tinh, Thủy Tinh*.

Văn bản nêu trong SGK là văn bản tóm tắt truyện *Sơn Tinh, Thủy Tinh*. Vì HS đã tìm hiểu và chuẩn bị bài ở nhà nên không nhất thiết phải đọc to trước lớp văn bản tóm tắt. Thay vào việc đọc chung, GV nhắc HS đọc thầm, lướt nhanh qua văn bản và xem lại các câu hỏi, câu trả lời đã chuẩn bị ở nhà. Sau khoảng 5 phút chuẩn bị, GV lần lượt hướng dẫn HS tìm hiểu các câu hỏi nêu trong SGK.

Câu a : *Sơn Tinh, Thủy Tinh* là truyện các em đã học ở *Ngữ văn 6* nên tương đối dễ. Câu hỏi : Dựa vào đâu mà em nhận ra tác phẩm ấy ? HS cần trả lời được : dựa vào các *nhân vật, sự việc và chi tiết tiêu biểu* đã nêu trong bản tóm tắt. Văn bản ấy đã nêu được các nhân vật và sự việc chính của truyện.

Câu b : Câu hỏi này không khó. Mục đích của câu này hướng HS đến các nội dung sau :

- Độ dài của văn bản tóm tắt ngắn hơn nhiều độ dài của tác phẩm được tóm tắt.
- Số lượng nhân vật và sự việc trong bản tóm tắt ít hơn trong tác phẩm vì chỉ lựa chọn các nhân vật chính và những sự việc quan trọng.
- Văn bản tóm tắt không phải trích nguyên văn từ tác phẩm *Sơn Tinh, Thủy Tinh* mà phải là lời của người viết tóm tắt.

Câu c : Để trả lời câu hỏi này, GV dựa vào gợi ý ở mục 4 phần *Những điều cần lưu ý* đã nêu để hướng dẫn HS tìm hiểu các yêu cầu đối với một văn bản tóm tắt.

Hoạt động 4. Hướng dẫn HS tìm hiểu các bước tóm tắt văn bản tự sự.

GV lần lượt nêu nhiệm vụ của từng bước tóm tắt như SGK đã nêu, cho HS trao đổi và hướng đến các bước cơ bản sau :

- Đọc kĩ tác phẩm được tóm tắt để nắm chắc nội dung của nó.
- Xác định nội dung chính cần tóm tắt : lựa chọn các nhân vật quan trọng, những sự việc tiêu biểu.
- Sắp xếp các nội dung chính theo một trật tự hợp lí.
- Viết bản tóm tắt bằng lời văn của mình.

Lưu ý HS khi tóm tắt cần nêu đầy đủ các nội dung chính, nhân vật quan trọng ; bỏ hết các câu chữ thừa, các nhân vật, sự việc và chi tiết phụ của truyện.

Cuối cùng tổng kết tiết học bằng việc đọc và tìm hiểu *Ghi nhớ* trong SGK.

Luyện tập tóm tắt văn bản tự sự

Vì thời gian trên lớp có hạn, GV nên tập trung vào câu 1. Hai câu sau có thể giao cho HS về nhà làm.

Hoạt động 1. Tìm hiểu yêu cầu tóm tắt văn bản tự sự (khoảng 10 phút).

Tác phẩm thực hành là tác phẩm *Lão Hạc* của Nam Cao. Đây là truyện ngắn đã học ở giờ Văn vì thế không có gì xa lạ với HS, coi như các em đã đọc kĩ tác phẩm. Tuy vậy khi yêu cầu tóm tắt, thường là các em kể lại rất dài dòng. Hơn nữa, muốn cho HS hình dung ra cách tóm tắt thì phải tiến hành theo các bước thật cụ thể. Vì thế ở SGK, trước hết, chúng tôi nêu các sự việc, nhân vật và chi tiết của truyện *Lão Hạc*. GV cho HS thảo luận nhóm theo câu hỏi 1 sau đó nêu nhận xét của mỗi nhóm và thảo luận cả lớp. Có thể kết luận như sau :

SGK đã nêu lên các sự việc, nhân vật và một số chi tiết tiêu biểu tương đối đầy đủ nhưng khá lộn xộn, thiếu mạch lạc, vì thế muốn tóm tắt cần sắp xếp lại thứ tự các việc đã nêu.

GV cho cả lớp xếp lại theo một thứ tự hợp lí trước khi luyện viết tóm tắt. Thứ tự ấy có thể xếp lại như sau :

1. là b (Lão Hạc có một người con trai, một mảnh vườn và một con chó vàng.)
2. là a (Con trai lão Hạc đi phu đồn điền cao su, lão chỉ còn lại "cậu Vàng".)
3. là d (Vì muốn giữ lại mảnh vườn cho con, lão phải bán con chó.)
4. là c (Lão mang tiền dành dụm được gửi ông giáo và nhờ ông trông coi mảnh vườn.)
5. là g (Cuộc sống mỗi ngày một khó khăn, lão kiếm được gì ăn nấy và bị ốm một trận khủng khiếp.)
6. là e (Một hôm lão xin Binh Tư ít bả chó.)
7. là i (Ông giáo rất buồn khi nghe Binh Tư kể chuyện ấy.)
8. là h (Lão bỗng nhiên chết – cái chết thật dữ dội.)
9. là k (Cả làng không hiểu vì sao lão chết, trừ Binh Tư và ông giáo.)

Hoạt động 2. HS viết văn bản tóm tắt theo thứ tự đã xếp lại (khoảng 10 phút).

– GV nêu nhiệm vụ, yêu cầu về nội dung và hình thức tóm tắt.

– HS thực hành viết văn bản tóm tắt.

Hoạt động 3. Trao đổi và đánh giá văn bản tóm tắt (khoảng 10 phút).

– HS trao đổi văn bản tóm tắt cho nhau đọc (2 hoặc 3 HS cùng bàn).

– Gọi một vài HS đọc bản tóm tắt, cả lớp nhận xét.

– GV giúp HS chỉnh sửa lại những lỗi cần thiết để có một văn bản tóm tắt tương đối hoàn chỉnh (tham khảo văn bản tóm tắt ở phần *Hướng dẫn luyện tập* dưới đây).

Hoạt động 4. Hướng dẫn luyện tập.

Bài 1. Văn bản tóm tắt truyện *Lão Hạc* khoảng 10 dòng (câu 1 tiết luyện tập) :

"Lão Hạc có một người con trai, một mảnh vườn và một con chó vàng. Con trai lão đi phu đồn điền cao su, lão chỉ còn lại cậu Vàng. Vì muốn giữ lại mảnh vườn cho con, lão đành phải bán con chó, mặc dù hết sức buồn bã và đau xót. Lão mang tất cả tiền dành dụm được gửi ông giáo và nhờ ông giáo trông coi mảnh vườn. Cuộc sống mỗi ngày một khó khăn, lão kiếm được gì ăn nấy và từ chối tất cả những gì ông giáo giúp. Một hôm lão xin Binh Tư ít bả chó, nói là để giết con chó hay đến vườn, làm thịt và rủ Binh Tư cùng uống rượu. Ông giáo rất buồn khi nghe Binh Tư kể chuyện ấy. Nhưng rồi lão bỗng nhiên chết – cái chết thật dữ dội. Cả làng không hiểu vì sao lão chết, chỉ có Binh Tư và ông giáo hiểu".

Bài 2.

– Nhân vật chính trong đoạn trích *Tức nước vỡ bờ* là chị Dậu.

– Sự việc tiêu biểu là : chị Dậu chăm sóc chồng bị ốm và đánh lại cai lệ và người nhà lí trưởng để bảo vệ anh Dậu.

Bài 3*. *Tôi đi học* và *Trong lòng mẹ* là hai tác phẩm tự sự nhưng rất giàu chất thơ, ít sự việc (truyện ngắn trữ tình), các tác giả chủ yếu tập trung miêu tả cảm giác và nội tâm nhân vật nên rất khó tóm tắt.

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

– *Từ điển văn học*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1984.

– Lê Bá Hán – Trần Đình Sử – Nguyễn Khắc Phi (đồng Chủ biên), *Từ điển thuật ngữ văn học*, NXB Giáo dục, Hà Nội, 2004.